

Ольга Музика

ЦІЛЕСПРЯМОВАНІСТЬ І ТВОРЧА АКТИВНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ЯК ОСНОВА ОСОБИСТІСНОГО СТАНОВЛЕННЯ

У статті розглядається актуальна проблема сучасної вищої педагогічної освіти: значення творчої активності й цілеспрямованості в особистісному становленні майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Розкривається роль викладача у процесі активізації творчої діяльності студентів, у формуванні стійкої мотивації до саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації.

Ключові слова: *цілеспрямованість, творча активність, мотивація, особистісне становлення, майбутні вчителі образотворчого мистецтва.*

Сучасні процеси глобалізації у соціокультурній, політичній та економічній сферах нашої держави вимагають кардинальних реформ у системі вищої освіти загалом, а особливо – художньо-педагогічної. Потребою сьогодення є всебічний розвиток особистості, інтелект, нестандартність мислення, вияв творчості в будь-якій сфері діяльності.

У зв'язку з цим пріоритетним завданням освіти є формування активної особистості, яка здатна реалізувати свій творчий потенціал у складних динамічних соціально-економічних умовах.

Особливої уваги потребує активізація самостійної пізнавально-творчої діяльності майбутніх учителів мистецьких дисциплін, формування у них цілеспрямованої мотивації до саморозвитку, самовдосконалення, тобто, повноцінної реалізації своїх можливостей і різносторонніх здібностей, духовного і професійного становлення.

На необхідності й важливості змін у підходах до розв'язання завдань, поставлених перед вищою мистецько-педагогічною освітою, наголошують Є. Антонович, В. Бутенко, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Олексюк, В. Орлов, Г. Падалка, О. Рудницька та ін.

Сучасна педагогіка навчання трактує як «розширення можливостей розвитку особистості» (А. Асмолов), тобто управління процесом розвитку особистості, а не як вплив на неї.

Процес навчання студента у вищому навчальному закладі безпосередньо пов'язаний з особистісним становленням і професійно-творчим розвитком. Тому його можна розглядати як механізм цілеспрямованого педагогічного управління процесом суб'єктного перетворення студентів.

Метою статті є висвітлення сутності цілеспрямованості й творчої

активності та їх значення в особистісному становленні майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Аналізуючи філософські, психолого-педагогічні дослідження, ми можемо зробити висновок, що вчені приділяють значну увагу проблемі формування творчої активності й цілеспрямованості студентів у вищих навчальних закладах. Ці ідеї містяться у працях Л. Виготського, С. Гончаренка, Ю. Кулюткіна, М. Лазарева, О. Рудницької, С. Сисоєвої, В. Сухомлинського, Т. Шамової та багатьох інших. Вони зазначали, що творча активність є визначальною рисою творчої особистості, яка розглядається як інтегративна характеристика, в якій, з одного боку, відображені нові глибокі утворення у структурі особистості (творчі потреби, мотиви, вимоги), а з іншого – знаходять своє вираження якісні зміни в діяльності, яка стає більш цілеспрямованою і продуктивною.

Розкриття поняття творчої активності як показника рівня професіоналізму сучасного фахівця неможливе без конкретизації її сутності. У своїй роботі ми розглядаємо творчу активність як складне особистісне утворення, що виступає умовою й результатом художньо-педагогічної діяльності, забезпечує нестандартний підхід і творче вирішення професійних і творчих завдань. Змістовний аспект даної категорії поєднує в собі інтереси і потреби, спрямованість і нахили, рівень розвитку інтелектуальних, емоційних, вольових здібностей і дії, що обумовлюють результативність різних видів діяльності студентів. Визначення змісту творчої активності як найважливішої риси професіоналізму сучасного вчителя образотворчого мистецтва припускає врахування особливостей студентського віку і структурних компонентів особистості студента. Адже відомо, що головним психологічним процесом цього віку є становлення самосвідомості й стійкого образу «Я», відкриття свого внутрішнього світу. Виникає потреба у самопізнанні, самовираженні, бажанні виразити свою індивідуальність, проявляється потреба у самоповазі, отриманні визнання від інших. Тому свідоме і цілеспрямоване використання вікових особливостей дозволяє педагогу максимально стимулювати діяльність студентів, розвивати їхні творчі здібності, сприяти особистісному становленню.

Учені дійшли висновку, що творча пізнавальна активність є передумовою творчої діяльності, провідну роль у якій відіграє мотивація, її рушійна сила, «пусковий механізм» (Л. Виготський, О. Леонтьєв, О. Лук, А. Маслоу, О. Матюшкін та ін.). На думку багатьох психологів, мотивація є стрижнем розвитку особистості, бо зумовлює характер її поведінки, спрямовує в потрібне русло її діяльність.

У науковій літературі мотив трактується як: 1) спонука до діяльності, пов'язана із задоволенням потреб суб'єкта; 2) предметно-спрямована активність визначеної сили; 3) збуджуючий і визначаючий вибір спрямованості діяльності на предмет (матеріальний або ідеальний), заради

якого вона здійснюється; 4) усвідомлена причина, яка лежить в основі вибору дій і вчинків особистості [1, с. 327].

Відзначаючи роль мотивації в організації спрямованості особистості, В. Мясичев підкреслював, що результати, яких досягає людина у своєму житті, лише на 20–30 % залежать від її інтелекту, а на 70–80 % – від мотивів, які у цієї людини є і які спонукають її відповідно себе поводити [2].

Завдяки мотивації у студентів формуються стійкі інтереси, зацікавленість у поглибленні знань, підвищенні свого освітнього рівня, духовного збагачення. Все це забезпечує результативність творчості у найважливіших сферах життєдіяльності.

За умови активної участі у творчій діяльності особистість стає суб'єктом діяльності, тобто оволодіває її основними структурними компонентами: потребами і мотивами, метою і умовами її досягнення, діями і операціями.

Ми вважаємо, що саме мотивація є основним джерелом творчої активності особистості студента і умовою його творчого зростання, що пов'язано із здатністю долати певні труднощі на цьому шляху. Тому необхідним є систематичне навчання студентів методичним і психологічним основам творчої діяльності. Адже не поодинокими є випадки, коли залучення студентів до художньої творчості полягає у репродуктивній діяльності – виконанні навчальних постановок, замість того, щоб формувати у них знання про прийоми і методи творчої роботи і активний спосіб життя. Відтак, якщо навчальний процес полягає лише у репродуктивних формах, то художньо-творчі здібності, творчий потенціал студентів або не розвиватиметься зовсім (створюючи установку на пасивний спосіб життя), або розвиватиметься у стані конфлікту, несприйняття рутинного, нецікавого навчального процесу.

Ефективність творчої діяльності залежить від наявності таких вольових якостей, як цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, витримка та ін. З цього приводу Є. Шорохов писав: «Прояв вольових зусиль пов'язаний із світоглядом художника, з його моральним обличчям, зі спрямуванням особистості. Таким чином, воля постає великою силою в активізації творчості, у досягненні високих результатів, у формуванні художника як особистості» [3, с. 88].

Спрямованість особистості вважають важливим мотивом діяльності. Так, В. Муляр зазначає, що спрямованість є не лише результатом впливу соціуму, а й результатом внутрішньої активності самої особистості. Тому її вважають своєрідним дзеркалом, у якому відбивається сутність саморозвитку особистості, її характер і потенціал [4].

Для активізації процесу саморозвитку особистості особливе значення має прагнення до самостійного надбання нових знань, умінь і навичок, цілеспрямованість дій, прагнення до нешаблонного виконання творчого завдання, тобто наявність пізнавальної мотивації. Пізнавальна

спрямованість вчителя образотворчого мистецтва активізує процес творчої діяльності, що ефективно впливає на розвиток творчих здібностей. Це виявляється у прагненні творчої особистості до самостійної роботи. Прагнення до самостійної роботи характеризується внутрішнім спонуканням до нових форм діяльності, пошуків нестандартних рішень, нових художніх технік, тобто, прагнення до індивідуальності.

У художньо-педагогічній освіті самостійна робота має першочергове значення, адже за той час, який відведений на аудиторні заняття згідно навчальних планів підготовки фахівців, досягнути високих результатів практично неможливо. Тому можна вважати, що самостійна робота студентів повинна стати невід'ємною частиною їхньої щоденної праці.

Для активного студента властивим є вияв всебічного, глибокого інтересу до знань, прикладання зусиль, напруження уваги, розумових і фізичних сил для досягнення поставленої мети. Активність як якість особистості – це здатність і спрямованість до енергійного виконання діяльності, тобто важливо не тільки виконати самостійний пошук нового, ґрунтуючись на власних силах, а й зробити це активно й енергійно[5].

Педагогічний підхід до вирішення цього питання полягає в тому, щоб: збуджувати і постійно підтримувати у студентів стан активної зацікавленості науковими і мистецькими цінностями; всією системою навчання і виховання; цілеспрямовано формувати інтерес, як цінну властивість особистості, що сприяє її творчій самостійності, цілісному розвитку.

Для створення творчої атмосфери, активізації творчої діяльності вчені рекомендують сприяти незалежності й самостійності студентів. Творча атмосфера закладається не тільки вихованням допитливості, смаку до нестандартних рішень, здібності мислити нетривіально, але і необхідністю виховувати готовність до сприйняття нового і незвичайного, прагненням використовувати і втілювати досягнення інших людей [6].

Вирішальну роль при цьому відіграє позиція самого педагога, його ентузіазм, атмосфера свободи думки. Основні прийоми досягнення цієї мети: виявлення інтересу до дій студентів; доступні творчі завдання; розкриття особистісної значущості зробленого студентами; прийняття і заохочення різних відповідей і способів виконання завдань студентами; підвищення значення відповіді, навіть помилкової, пошук у ній зерна раціональності; не підкреслювати почуття провини після зробленої помилки [7].

Організація викладачем *ситуації успіху* є також важливою умовою створення творчої атмосфери. Адже успіх запам'ятовується, залишає слід у пам'яті, а це формує бажання досягнути поставленої мети.

Під ситуацією успіху розуміємо різновид педагогічної ситуації, яка виражається готовністю студентів включитися у навчальний процес на рівні своїх індивідуальних можливостей і забезпечує для цього необхідні

умови. При цьому виходимо з того, що ситуація успіху розвиває нестандартне мислення, бажання до творчої самореалізації, формує у студента позицію активного учасника пізнавального процесу.

Активізації творчої діяльності студентів на заняттях сприяють окремі практичні методи та прийоми, серед яких можна назвати: спільний пошук (викладачем і студентами) способів досягнення виразності творчої роботи, вибір оптимальної техніки виконання роботи, генерування гіпотез та асоціацій, використання асоціативно-образного зв'язку музики й образотворчого мистецтва, спеціальних короткочасних вправ на вивільнення творчої енергії, прийом паралельної діяльності викладача і студентів.

Відтак, пізнавальна активність і цілеспрямованість студентів є одним із головних принципів особистісного становлення майбутнього фахівця, який має особливе значення у практичній художньо-творчій діяльності. У відповідності до даного принципу студент є не пасивним об'єктом педагогічних дій, а активним учасником, суб'єктом навчального процесу. Активна, свідомою робота як під керівництвом педагога, так і самостійна, сприяє якісному засвоєнню матеріалу, формуванню вмінь, навичок і розвитку здібностей. Власні потреби, мотиви, устремління впливають на навчальну діяльність студентів і формуються в цій діяльності.

Таким чином, можна сказати, що особисте відношення студента до навчального матеріалу, його активність визначають рівень досягнень у навчанні. Розвиток творчих здібностей можливий лише за наявності глибоких пізнавальних потреб і спрямування на досягнення високих результатів у практичній роботі.

Творча активність сприяє творчому самовираженню особистості. Як вважає О. Рудницька, творче самовираження доповнює опановані знання і вміння багатством внутрішніх переживань, активізує образи підсвідомості і сприяє цілісному розвитку особистості [8, с. 96].

З огляду на це слід заохочувати студентів до виконання творчих робіт різного напрямку, використовувати різні матеріали і техніки, їх поєднання і комбінування з метою знаходження свого неповторного індивідуального стилю.

У своїй науковій праці Г. Падалка окреслює три провідні позиції, на яких ґрунтується особистісно-орієнтований підхід у контексті мистецької освіти: 1) спрямування навчального процесу з мистецьких дисциплін на розвиток особистості учня; 2) визнання необхідності максимального сприяння художньому розвитку учня – розширенню можливостей сприймання, формуванню мистецько-виконавських умінь і навичок, активізацію його творчого потенціалу і здатності до художньої творчості, а також розвитку спеціальних мистецьких здібностей; 3) ствердження суб'єктної ролі учня в процесі мистецького навчання, тобто учень має виступати як суб'єкт освітнього процесу, як активний його учасник

[9, с. 72–73].

На думку дослідниці, особистісний підхід передбачає створення умов для самореалізації, саморозвитку особистості. Педагог повинен не тільки пояснювати і показувати, як треба діяти в мистецтві, залучаючи учня до відтворення художньо-виконавських і творчих дій, а головне – формувати у нього прагнення бути неповторною особистістю в мистецтві, шукати оригінального, самобутнього вирішення мистецьких проблем [9, с. 74].

Розвиток пізнавальної творчої активності й цілеспрямованості студентів є важливим завданням сучасної художньо-педагогічної освіти, професійного й особистісного становлення майбутнього вчителя. Для того, щоб успішно вирішити цю проблему, необхідно всебічно стимулювати самостійну роботу студентів, підтримувати в них потяг до творчої діяльності, свідоме бажання постійно займатися самовдосконаленням, самоосвітою, яка є одним із важливих структурних елементів безперервної системи освіти, що прийнята в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Педагогика : Большая современная энциклопедия / [сост. Е. С. Рапацевич]. – Мн. : «Соврем. слово», 2005. – 720 с.
2. Мясичев В. Н. Личность и отношения человека / В. Н. Мясичев // Проблемы личности : материалы симпозиума. – М., 1969. – С. 63–73.
3. Шорохов Е. В. Композиция : [учеб. для студентов худож.-граф. пед. ин-тов.] / Е. В. Шорохов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1986. – 207 с. : ил.
4. Муляр В. І. Самореалізація особистості як соціальна проблема : (філософсько-культурологічний аналіз) / В. І. Муляр. – Житомир, 1997. – 214 с.
5. Полонский В. М. Научно-педагогическая информация : словарь-справочник / В. М. Полонский. – М. : Новая школа, 1995. – 256 с.
6. Лук А. Н. Мышление и творчество / А. Н. Лук. – М. : Политиздат, 1976. – 144 с.
7. Лернер И. Я. Проблемное обучение / И. Я. Лернер. – М. : Знание, 1974. – 64 с.
8. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : [навчальний посібник] / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
9. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.